

NORGES INDSKRIFTER

MED DE ÆLDRE RUNER.

UDGIVNE

FOR

DET NORSKE HISTORISKE KILDESKRIFTFOND

VED

SOPHUS BUGGE.

I.

CHRISTIANIA.

A. W. BRØGGERS BOGTRYKKERI.

1891—1903.

Kapitel II.

De armeniske og de georgiske Bogstavnavne, [hvormed i det foregaaende en Række Runenavne er sammenstillede,] staar for en stor Del i et nærmere og tydeligere Forhold til hinanden, end de armeniske Skriftegn staar til de georgiske.

8 georgiske Bogstavnavne ligner saa bestemt de armeniske Navne paa de Bogstaver, som udtrykker en tilsvarende Lyd, at de georgiske og armeniske Bogstavnavne her maa have sin Oprindelse fra samme Kilde ¹⁾. Det er følgende:

<i>b</i>	Armen. <i>ben</i>	Georg. <i>ban</i>
<i>i</i>	<i>ini</i>	<i>in</i>
<i>k</i>	<i>ken</i>	<i>kan</i>
<i>m</i>	<i>men</i>	<i>man</i>
<i>r (r')</i>	<i>ra</i>	<i>rae</i>
<i>u</i>	<i>hiun (viun, iun)</i>	<i>un</i>
<i>p^s</i>	<i>p^s iur</i>	<i>p^s ar</i>
<i>h</i>	<i>ho</i>	<i>hoe</i>

Denne Forbindelse mellem georgiske og armeniske Bogstavnavne maa vistnok forklares af den armeniske Tradition, ifølge hvilken Mesrop for Georgierne dannede en Skrift. De georgiske Bogstavnavne, som i det væsentlige stemmer overens med de armeniske, maa derfor vistnok enten i den Form, hvori de nu kjendes i Georgisk, eller i en nærliggende Form være overførte fra Armenisk og tidligere have været brugte af Armeniere.

Ogsaa ved flere Bogstavnavne end de 8 ovenfor nævnte er der en Forbindelse, om end en fjærnere, mellem georgiske og armeniske Bogstavnavne. Eksempelvis nævner jeg:

<i>g</i>	Armen. <i>gem, gim</i>	Georg. <i>gan</i>
<i>z</i>	<i>za</i>	<i>zen</i>
<i>y</i>	<i>hi</i>	<i>ie</i>

Forbindelsen oplyses tildels ved semitiske Bogstavnavne, til hvilke baade de georgiske og de armeniske tydelig gaar tilbage. Saaledes *g*: hebr. *gimēl (giml)*, græsk *γάμμα*; *z*: hebr. *zajin*, græsk *ζήτα*. Vi ser ved det sidste Navn, at den georgiske Form er oprindeligere end den armeniske derved, at den har bevaret *n* i Udlyden. [Jfr. S. 136 Anm. 1, 181.]

Ved følgende Runenavne har jeg fundet særlig Lighed med armeniske Bogstavnavne, i Modsætning til de georgiske [se Henvisningerne S. 148 f.]:

1. Rune **fehu* (Salzb. *fe*). Armen. (nyere Bogstav) *fē* (georg. *fa*).
2. Rune **naups* (Salzb. *noicz*). Armen. *nu* (**nu-d*, georg. *nar*).
3. Rune **Tius*, Akkus. **Tiu* (Salzb. *tyz*). Armen. *tiun* (georg. *tar*).
4. Rune **ius*, Akkus. **iu*. Armen. *hiun, viun, iun* (georg. *un*).

¹⁾ Jfr. Fr. Müller, Sitzungsberichte d. philos.-hist. Cl. d. K. Akad. d. Wissensch. CXXXVII (Wien 1898).

5. Rune **dags*, Akkus. **dag* (Salzb. *daaz*). Armen. *da* (georg. *don*).
6. Rune **ōpal*. Armen. **ō-d ail*?
7. Rune **raida*. Armen. —*d* (armen. *ra*, georg. *rae*).

Det sidst nævnte Runenavn **raida* synes ved sit *d* at henvise til et armenisk Forbillede med det demonstrative Affiks *-d*, men staar ved sin Tvelyd *ai* nærmere ved det georgiske Bogstavnavn *rae* end ved det armeniske *ra*.

Runen for **þ** **perþra* viser ingen Lighed med det armeniske Bogstavnavn *pē*, men synes at have sit Forbillede i det georgiske Bogstavnavn *par*. Dog naar **perþra*, som det synes, har betegnet et Slags lystig Dans, er Ordet i denne Betydning vel afledet af armen. *parel* »danse«, og efter dette Ord for et Slags Dans synes Bogstavnavnet at være omtydnet.

Runenavnet **dags*, Akkus. **dag*, slutter sig til det armeniske Bogstavnavn *da*, i Modsætning til det georgiske *don*, og her synes det armeniske mere oprindeligt, da det i Vokal slutter sig til hebr. *dālēth*.

Ensartet er Forholdet ved Runenavnet **naups*, som synes at staa i Forbindelse med det armeniske Bogstavnavn *nu*. Dette maa være oprindeligere end det georgiske *nar*, fordi hint henviser til hebr. *nun*. Baade det armeniske Navn for *t tiun* og det georgiske *tar* fjærner sig fra det hebraiske Navn *tāw*.

Ved følgende Runenavne har jeg fundet særlig Lighed med georgiske Bogstavnavne, i Modsætning til armeniske:

1. Rune *manna*. Georg. *man* (armen. *men*).
2. Rune **winja*. Georg. *vin* (armen. *vev*).
3. Rune **lagus* (Salzb. *laaz*). Georg. *las* (armen. *tat*).
4. Rune **perþra*. Georg. *par* (armen. *pē*).
5. Rune **ansus*. Georg. *an* (armen. *aib*).
6. Rune **kauns*. Georg. *kan* (armen. *ken*).
7. Rune **þorns*. Georg. *ʔan* (armen. *ʔo*).
8. Rune **sōjil* (Salzb. *sugil*). Jfr. georg. *dsil*.
9. Hertil kommer det senere Runenavn **qerþra*, georg. *qar*.

Desuden har jeg ved Runenavnet for **u** **ūrus* forudsat en fremmed Bogstavform **ur* og ved Runenavnet for **j** **jēr* en fremmed Bogstavform **jer* i Lighed med armeniske og georgiske Bogstavnavne, som ender paa *-r*.

Herved er at mærke, at i flere Tilfælde, hvor Runenavnet slutter sig til det georgiske Bogstavnavn, i Modsætning til det armeniske, der maa det armeniske holdes for oprindeligere, fordi det staar nærmere ved et semitisk eller græsk Bogstavnavn, af hvilket det er opstaaet. Saaledes armen. *men*, hebraisk *mēm*. Armen. *vev*, hebr. *wāw*. Armen. *pē*, hebr. *pē*. Armen. *aib*, hebr. *ālēph*? Armen. *tat*, hebr. *lāmēd*?

Det er tvivlsomt, hvilket af de to Navne paa *k*, enten det georgiske *kan* (hvoraf got. **kauns* efter min Formodning er en Omtydning) eller armen. *ken* er det oprindeligste. For georg. *kan* med *a* kunde det hebraiske Navn *kaph* tale.

Men jeg er snarere tilbøielig til at tro, at det armeniske og georgiske Navn paa Bogstaven *k* er paavirket af Navnet paa Bogstaven *g* (armen. *gem*, georg. *gan*), ved hvilket Vokalen *e* gjenfindes i den semitiske Navneform.

De armeniske Bogstavers Navne maa i de Former, hvori de foreligger, vistnok skyldes Armenierne selv. Men disse Bogstavnavne har dog tildels fremmede Forbilleder. Saaledes synes det rimeligt, at Navnet *kē*, som tilhører den Bogstav, der er laant fra den græske Bogstav for *χ*, er en Efterligning af det græske Navn *χī*.

De armeniske Bogstavnavne synes dels at være dannede efter semitiske, dels efter græske Forbilleder.

Bogstaven *g* heder *gim* eller *gem*. Dette Navn er vel Efterligning af hebraisk *gimēl* (*giml*). *v* heder *vev*. Det er tydelig Efterligning enten af hebr. *wāw* eller af græsk *Fav̄*. *m* heder *men*, hvilket tydelig synes en Efterligning af hebr. *mēm*. Naar det sluttende *m* her er blevet til *n*, saa har dette sin Grund vistnok dels i Dissimilation og dels i Indfyldelse fra andre Bogstavnavne, som endte paa *-n*.

n heder *nu*. Dette er paa Grund af Vokalen snarere en Efterligning af hebr. *nūn* end af gr. *ν̄*.

p heder *pē*. I dette Navn synes det hebraiske Navn *pē* at være bevaret.

p̄ heder *p̄iur*. Her synes Armenierne selvstændig at have føiet Endelsen *-ur* til det græske Navn *φī*.

Mange af de georgiske Bogstavnavne stemmer, som jeg andensteds [S. 180] omtaler, nær overens med de armeniske. Hvor de armeniske Bogstavnavne har fremmede Forbilleder, der har de georgiske Bogstavnavne i Regelen fjærnet sig enten mere eller fuldstændig fra de fremmede Forbilleder. Saaledes armen. *gim* eller *gem*, men georg. *gan*. Armen. *men*, men georg. *man*. Arm. *nu*, men georg. *nar*. Armen. *pē*, men georg. *par*. Armen. *p̄iur*, men georg. *p̄ar*. Armen. *kē*, men georg. *kān*. Kun georg. *zen* har større Lighed med hebr. *zajin* end det armeniske Navn paa den tilsvarende Bogstav *za*.

Runetegnene stammer ikke fra de armeniske Skriftegn, ja er ikke engang i mindste Maade paavirkede af disse. Men paa Grund af den af mig formodede Forbindelse mellem Runenavne og armeniske Bogstavnavne maa jeg her tale lidt om den armeniske Skrift.

Det armeniske Alfabet bestaar af 37 gamle Bogstaver, samt til Slutning som den 38te den senere Bogstav *f*.

Det armeniske Alfabet er aabenbart paavirket af det græske, da det efter (om end ikke umiddelbart efter) Bogstaven for *t* har Bogstaver, hvis Lyd svarer til de Lyd, som udtrykkes af de græske Bogstaver Ypsilon, Phi, Chi, Omega. Ifølge Gardthausen (Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft XXX, 1876, S. 74 ff.) stammer 22 Bogstaver i det armeniske Alfabet fra tilsvarende Bogstaver i det græske Alfabet. De øvrige Bogstaver i det armeniske Alfabet holder Gardthausen for nyopfundne og for i Alfabetets Rækkefølge at være skudd ind imellem de af græske Bogstaver afledede Tegn.

Runetegnene har heller ikke sin Oprindelse fra og er ikke paavirkede af den georgiske Skrifts Bogstavtegn.

Georgiernes Alfabet bestaar af 39 Bogstaver. Disse Bogstaver har forskjellige (dog indbyrdes ialfald tildels beslægtede) Former i den georgiske Skrifts to forskjellige Arter. Den ene Skriftart er Kirkeskriften (*hutsuri*-Skriften), den anden Vulgær-Skriften (*mhedruli*-Skriften).

Det georgiske Alfabet har, i Modsætning til det armeniske, Bogstaverne væsentlig i samme Rækkefølge som det græske, saaledes at de georgiske Bogstaver har samme Talværdi som tilsvarende Bogstaver i det græske Alfabet. De nyopfundne georgiske Bogstaver, som ikke har noget tilsvarende i det græske Alfabet eller i de semitiske Alfabeter, er samtlige stillede efter Bogstav 25 (*kan*), som svarer til græsk χ . Disse nyopfundne Bogstavtegn er forskjellige fra de armeniske.

Ifølge Gardthausen (S. 79) er de første 25 Bogstaver afledede af græske Bogstavtegn, og ikke gennem det armeniske Alfabet som Mellemed. Dette sees efter ham bl. a. deraf, at Bogstaven for *w* staar, i Modsætning til Forholdet i Armenisk, paa samme Plads som den græske Bogstav, der betegner samme Lyd.

I ethvert Fald er den georgiske Skrift paavirket af den græske, hvilket viser sig af de til Ypsilon, Phi, Chi svarende Bogstaver. Men Fr. Müller synes at have Ret i, at en semitisk Skrift (den aramæiske) har dannet det egentlige Grundlag.